

hogyan van a kötetben néhány írás (Lovas nép vagyunk, valamint a csehszlovákiai úti jegyzetek nagy része), amely a letűnt korszak káros irodalompolitikájának nyomait mutatja Örkeny írásain, az egészről, megállapíthatjuk, hogy irodalomkedvelő emberek számára nem mindennapi olvasmány-cseme-

ge ez a könyv; az ötvösművész gondosságára emlékeztető finom komponálás, a nyelv összes szépségeit csillogtató stílus valóban remekművekké avatják e karcolatokat. Emellett az olvasó a közelmúlt magyar társadalmának hű képét állítja össze e mozaikokból.

Nemcsak kenyérrel él az ember

Bori Imre

VLADIMIR DUDINCEV: NIJE SVE U HLEBU, MINERVA, SZUBOTICA, 1957

Előlegezzük a végső megállapítást: nem olyan nagy regény Vlagyimir Dugincev alkotása, mint ahogy gondolnánk annak a népszerűségnek alapján, ami körülveszi a szovjet irodalomnak ezt a Nyugaton bestsellerré vált termékét.

A könyvet jóval megelőzte nálunk is a híre, a Szovjetunióban körülötte folytatott vita pedig méginkább fokozta az érdeklődést. Most, miután végigolvastuk, vegyes érzelmekről számolhatunk be elsősorban. Kétségtelenül torz mű. Az író, akit nyomott az a sematikus ember- és világábrázolás, ami a szovjet irodalomnak háború utáni termékeire annyira rányomta a bélyegét, és aki ki akart törni abból a varázskörből, egy helyben topogásból, amit mi is annyira jól ismerünk valamikori olvasmányainkból, félmunkát végezhetett csupán. A tárgynak alapos és mélyenjáró ismerete lenne szükséges, hogy felderítsük e mű torzó voltának irodalmi és társadalmi gyökereit. De a kíséret bátorságát még így is megdicsérhetjük. Vannak ebben a regényben oldalak, amelyek a klasszikus orosz irodalom lélegzetvételére emlékeztetnek, vannak hősök, akik

a maguk megformáltságában túlnőnek a regényen, önálló életre is képesek, akiket a valóságos élet levegője vesz körül. És ez az új, ez az, ami miatt érdemes külön is foglalkozni Dugincev alkotásával.

Az érem másik oldala azonban már nem ilyen. Az úgynevezett szocialista realizmus ábrázolásmódjában, deus ex machinájával és egyéb fegyvereivel alig emelkedhet az átlagon felül. Az itt-ott felbukkanó más megoldások, az életszag, amely olyan ózondús a regény néhány helyén, nem annyira a módszer és az író ábrázolókézségének (habár részben annak is) az érdeme, mint az életé, amely győzedelmeskedni tudott az írói sémákon. Az író legnagyobb érdemei közé tartozik, hogy megengedte és lehetővé tette ezt a győzelmet.

A regény bevezető része hatalmas lélegzetvétel a világban. Mestermunka. Ahogy a regény egyik főhőse (és valóságos főhőse is, bár az író a regény folyamán háttérbe szorítja) megjelenik a regény színpadán, ahogy a maga külön világával bevonul, a tárgynak megragadása mesteri írói megoldás. Drozdovról van szó, a gyárigazgatóról. Ime így ér-haza moszkvai útjáról fiatal feleségével:

»Pontosan délben futott be a vonat a muzginszki állomásra... A Perronon

mozgolódás támadt. Három csizmás sietve a szerelvény végére, a moszkvai hálókocsik felé ment. Felléptek az egyik kocsiba, kiszedtek egy szürkeuzatú koffert, majd még egyet... És egyszerre, mintha a kíváncsiság szellője csapta volna meg a perronon-állókat, morajlás támadt és mindenki a moszkvai kocsik elé csoportosult:

— Ki érkezett?

— Drozdov. Mindjárt jön...

— Már távozott is...

De szinte senkinek sem sikerült meglátnia a Drozdovnak nevezett utast, mert az igen alacsonytermetű ember volt. Ellenben mindenki meglátta finom, puhabőr sapkáját és útitársnőjét — egy szürkés-kékszemű szépséget, aki egy fejjel magasabb volt Drozdovnál...«

A finom, puhabőr sapka már jelzi viselőjének társadalmi helyzetét: a gyárigazgatóságot. Azután képek villannak fel; Drozdov leszáll a szánról feleségével, Drozdov otthon, Drozdov a hivatalban. És lassan kibontakozik személyében az a különös emberfajta, amely megjelent a szovjet társadalomban: a bürokrácia magas hivatalnokai, akik távol állnak a mindennapi élettől, akiknek mindegyike egyedül áll és csak kasztosztönük tartja őket össze, amikor érdekeiket veszélyeztetni valaki. A feleségét, a tanárnőt, feszélyezi ez az elszigetelt életmód, ez a szószertini embertelenség. Egy házimulatság után ilyen beszélgetést folytatnak:

— »Lenja, kérdezni szeretnék valamit tőled. Miért nincsenek barátaid?

— Hogyhogy nincs? Hát ezek? Te, hogy mit csináltok az ebédőben — el sem képzeled!

— De én igazi barátokra gondoltam.

— Igaziak? Nézd csak, mit nem akarunk... Nézd, Nadja, én már mondtam ezt neked egyszer. Emlékszel még? Itt nekünk nem lehetnek barátaink. A barátoknak függetlennek kell lennie, itt meg majdnem mindneki többé-kevésbé tőlem függ. Az egyik irigykedik, a másik fél, a harmadik lesben áll, a negyedik hasznot akar húzni... Elszigetelődés ez, kedvesem. Valóságos izoláció! És minél magasabbra jutunk, annál teljesebb lesz elszigeteltségünk. Barátod csak gyermekkorodban lehet...«

Eddig van valami a regényben a nagy orosz realizmus lélegzetvételéből. A regény további folyamán a már jól ismert módon folyik a cselekmény. A színre lép Drozdovné valamikori szerelme, Lopatkin, a feltaláló, akit az a bürokrácia akadályoz meg terveinek meg-

valósításában, amelynek Drozdov immár klasszikus képviselőjévé nőtt. A feltaláló küzdelme, harca találmánya megvalósításáért hosszú évek során végleg reménytelenné vált. Állás nélkül maradt, egy munkáscsalád támogatásából él, mindenki különöncnek tartja, aki fanatikusan hisz találmányában és csöknyösen harcol érte. A regény tulajdonképpen ennek a harcnak a története. A színhely központja Moszkva, ahova Drozdov, — mint pályafutásának újabb állomására — elkerül, abba a minisztériumba, ahol a feltaláló találmányának sorsáról is döntenek. Az író meséje nyomán ezután két világban mozgunk tovább. Az egyik világ a feltalálóé, barátjáté, az egyszerű embereké, akikhez később Drozdov felesége is csatlakozik, azután a »hivatalos« világ, a minisztériumok, a tudományos intézetek munkatársainak világa, amely tele van megalkuvással, helvezkedéssel, jellemtelenséggel és becstelenséggel. Ez az a világ, amit Drozdov képvisel. Itt változataira bomlik a drozdovi egyéniség. Politikusok, tudósok, hivatalnokok vonulnak fel, akik valamennyien önkörükbe zárva kérlelhetetlen harcot vívnak a feltalálóval, a »betolakodóval«, aki az élet egyszerű tényeinek igazságával indul harcra a nagy szavak ellen, a haladást hirdető, de végtelen önzést takaró szölamok ellen. A főhős elé az akadályok tömege tornyosul. A legnagyobb és legnehezebben legyőzhető pedig valamennyi közül a bürokrata ember. A feltaláló Drozdov személyében győzi le ezt az ezerfejű rémet: elrabolja a feleségét, semmi mással, csak azzal, hogy ő a maga emberségével áll am azok embertelenségével szemben, és megvalósítja találmányát.

Az író módszerének felemásvolta ezekben a részekben mutatkozik meg teljes valóságában. Nem az élet váratlansága dolban fel, hanem a bizonyosság jól csúszó olaján halad a cselekmény. Akadályok csak azért gördülnek a feltaláló elé, hogy legyőzhesse őket. A hősök egyszerűek, már nem is emberek, hanem csak akadályok — emberbőrben. Itt már a jól kitervelt szocialista realista regény pullman-kocsiján utaznak. Nem véletlen, hogy az itt felbukkanó hősök vértelenek, szárazak, ember-árnyak csupán.

Ezért nem nyom az író társadalombíráta sem akkorát a latban, amennyi a szándéka és amennyit reálisan a regény lehetőségei nyújtanak neki. Nem a mélységet, csak a felszínt aknázza ki. Drozdov ábrázolásának a mélységeibe

nem jut le a regény további folyamán. Az írónak bizonyára sokféle akadályt kellett legyőznie és sokféle előítéleten diadalmaskodnia írásközben. A regény így is szép teljesítmény, első bátrabb lépése a szovjet irodalomnak az élet valósága felé. És így is kell olvasnunk ezt a regényt.

Végezetül pedig írjuk ide Lopatkin-

nak, a feltalálónak gondolatát, amely érzésünk szerint a regény központi mondanivalója, körülötte fordul meg a regényben minden: »Én nem mondom, hogy nálunk kommunizmus van. De most nekem az kellene. Nem azért, mert kapni szeretnék, hanem azért, hogy minden kadály nélkül adhassak.«

Játék az élet

Major Nándor

JEAN COCTEAU: A PARISI FIU, MAGVEIŐ KÖNYVKIADO, BUDA- PEST, 1957

Mi ez a regénynek nevezett mű: filmszenárium-vázlat, regényvázlat, költemény, krókik sorozata, anekdotaként ható epizódok füzére, vagy egy csipetnyi a bölcsesség könyvéből? Mondják, hogy a huszas évek elején, tehát éppen amikor e könyvet írta, Cocteau egybefűtette magában a költészet, a zene, a festészet, a balett s a színház új törekvéseit. S persze, Cocteau nem tagadhatta meg magát ebben a könyvben sem. A témát költői módon fogta fel, s a történetet sem az epikus, hanem a költő mondja el. A balett szakembere lopja be a könyvbe azt a könnyed játékosságot, mely végigvonul minden során, s fittyet hány minden tragédiára, azaz a tragédiák is valószínűtlenné, merő játéknak tűnnek. A mű eredeti címe is a balett-ra utal, Le Grand Écart — ezt a fordító utószava szerint magyarul lehetetlen szó szerint tolmácsolni, egyelőként szerinte a »balett-tánc egyik legnehezebb, végletes egyensúlyfiguráját jelenti, a táncoló lábainak legkifortartóbb feszültségét« (Tudomásunk szerint a grand écart a közismert spárgát jelenti, nem egyensúlyfigura tehát, sem

végletes, sem lemehezebb, egyszerűen csak a lábok feszültsége). Az említett táncfigurára nem könnyed, játékos kecsesség, hanem feszültség, fortissimo — ami a könyvre vonatkoztatva drámai feszültséget is sejtet. A szokott értelemben vett drámai feszültségnek azonban nyoma sincs a könyvben, legfeljebb a téma visz magában valami drámát, ha közönségtelen és prózaiak kármindük: a polgári osztályhoz tartozó, komaszáz serdült fiú első szerelmi tragédiáját, a vele járó válságot és a kijózanodást írja le a költő Szokványostéma és a költő is szokványosnak látja, a története éppen olyan banális, mint bármelyik polgári fiú »szerelmi«, vagy talán protokollban: nem túlkéresztésének története a már ismert alakokkal: kis kurtizánokkal, felszavazott szeretőikkel és szerelmi háttérrel, nőgy- és sokszöveggel. A beteljesülés: nyárspolgári kijózanodás.

A költő bölcs és jeltűző főhőssel feddi fel az ábrázolt világ deludenciáját, de nem lepzi le. Kedves ez a főhősség: mintegy érzékelteti, hogy a költő tisztában van az elmondandó történet banális voltával, s éppen ezért főhőyes, mérhet maidegyvén hánva veti, de végesvértig játékos. A szerelőköt az epizóddá főhőzt jelenetek egész során viszi végig, úgy szólván csak ezekkel az anekdota-ízű epizódokkal bonyolítja a történetet, s ez is